

ИХТИСОСЛАШГАН ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Мирзақобилова Мадина Тоғаймурод қизи

Мустақил тадқиқотчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14050708>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01- Noyabr 2024 yil

Ma'qullandi: 05- Noyabr 2024 yil

Nashr qilindi: 07- Noyabr 2024 yil

KEYWORDS

ОАВ, ахборот, ихтисослашув,
лонгрид, медиажараён,
жанр, реклама,
универсаллашув.

ABSTRACT

Ушбу мақолада демократик жамият ривожда ихтисослашган нашрларнинг ўрни, ихтисослашган журналистиканинг замонавий тенденциялари ҳақида сўз боради.

КИРИШ. Жамиятнинг ахборотга бўлган бугунги талаби ҳар қачонгидан ҳам юқори. Аммо ҳар қандай ахборотни етказиш ва уни жамоатчилик томонидан қабул қилиниши билан ахборотга бўлган эҳтиёж қондирилмайди. Айниқса, бу жамиятнинг турли бўғинларида муаммоли масалаларнинг кўндаланг бўлганида яққол кўзга ташланади. Жамоатчилик ОАВдан ахборот етказиб беришдан кўпроқ нарсани кутади. Ва аксарият ҳолларда ОАВнинг ёрдами муаммонинг ҳал қилинишига қодир куч сифатида тасаввур этилади. Табиийки, бу жараёнлар ОАВ учун ҳам ахборот етказиб беришдан кенгроқ, изчилроқ фаолият олиб боришни тақозо этади. Айниқса, жамиятнинг бирор бир бўғини, соҳасида қарама-қаршилик, муаммо ёки жумбоқ юзага келадиган бўлса, у ҳақда фақат ахборот бериш жамоатчилик ўртасида воқеликка бўлган қизиқишни янада орттиради. Жамоатчилик ўша муаммо ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлишни истайди. Бунинг учун энди ахборот етказишдаги уч мумтоз: «Нима?», «Қачон?», «Қаерда?» саволларга жавоб топишнинг ўзи камлик қилади. Бу саволларнинг ортида яна «Нега?», «Қандай қилиб?» сингари янгилари туғиладики, журналист уларга ҳам жавоб бериш мақсадида изланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОД. Жамиятдаги бирор бир воқеликни ёритиш журналистдан катта билим ва маҳоратни талаб этади. Россиялик назариячилардан бири М.Ким журналистнинг профессионал маҳоратини уч асосий белгисини кўрсатади. Булар — билим, қадриятлар ва анъаналардир.¹ Яна бир рус назариячиси В.А.Лекторский билим турлари ва журналист учун аҳамиятли жиҳатларга эътиборни қаратади. «Билим,—деб таъкидлайди у, — шундай махсус таълимки, у олиб

Дарҳақиқат, журналист ўз касбий фаолиятини олиб бориш учун соҳага

¹Ким М.Н. Основы творческой деятельности журналиста: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2011. - С. 18. Ҳўша манба.

тааллуқли бўлган назарий билимларни билиш керак, шу билан бирга, албатта, амалий фаолиятда бўлиши лозим. Ўзининг касбий фаолияти жараёнида олиб борилган таҳлилларда журналистнинг шахсий фикри, ўз позицияси, мантикий тафаккури, воқеликдан чиқарадиган хулосаси талаб этилади. Ана шу хулоса кишилар ўртасидаги муносабат кайфиятини пайдо қилишга, унда ўзлари ҳам ушбу воқелик юзасидан эркин фикрларини билдиришларига имкон беради. Журналист ахборот етказиш билан унинг объекти бўлган воқеликни таҳлил қилар экан, репортёрдан кўра кенгроқ, чуқурроқ вазифани бажаради. Журналистик ихтисослашувнинг кўринишлари аввало оммавий ахборот воситасининг хусусияти, материалларнинг мавзулари, жанрлари ва медиажараёндаги ўрнидан келиб чиқади.³ Шунингдек, талаба олийгоҳга кирган кунларидан бошлаб журналистиканинг қай соҳасида ўзини тасаввур қилиши билан унинг ихтисослашиши кузатилади. Ихтисослашув йўналиши журналистнинг ижодий фаолияти ва у яратаётган ижод маҳсули билан ҳам характерланади. Таҳлил билан шуғулланувчи журналистлар асосан аниқ бир мавзу йўналишга ихтисослашади. Албатта, ходимларининг сони 3-4 кишини ташкил этувчи кичик маҳаллий газеталар ва нашриётлар ҳақида гапирадиган бўлсак, юқоридаги фикр унчалик мос келмайди. Бунда бир ходим турли сифатларни ўзида жалб этади: бугун у бирор тадбир ҳақида ҳисобот тайёрласа, эртаси куни давра суҳбати ҳақида материал ёзиб, сонга корреспонденция топшириши керак бўлади. Ундан кейинги кун у очерк ёзиб, оз фурсат бўлсада ўзини очеркнавис деб ҳис қилишига тўғри келади. Баъзан бу каби «универсал» журналист соҳада юқори натижаларни эгаллаганини ҳам кўриш мумкин. Аммо у ўрта даражадаги репортёр, кучсиз таҳлилчи бўлиб, энди бадий публицистика соҳасида ютуқ ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас.

МУҲОКАМА. Журналистика — турфа хил соҳалар чорраҳасидаги касб. Шунга қараб ҳар ким унда ўз вазифасини бажаради. Аммо журналистнинг мавзу жиҳатидан ихтисослашиши умуман бошқача фаолият тури. Бунда универсаллик ҳаваскорликка айланиши, юзакилик, саёз қараш эса ишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Мавзу жиҳатдан олиб қаралганда материалнинг пухта чиқишида журналист фаолият юритаётган соҳасига қанчалик чуқур кирганлигида кўринади. Ҳаттоки репортёр ҳам маълум ижтимоий соҳага ихтисослашади, таҳлилчиларни айтмаса ҳам бўлади. Бундай олиб қараса, журналист тадқиқот билан ҳам шуғулланади. Шунинг учун муаммога чуқурроқ кириб бориши, ўқувчига ечимни тавсия эта олиши керак. Таҳлилчига икки хил материални бир хил даражада ёритиш қийин. Масалан, балет ҳақида ва бозордаги молиявий ҳолатни бир хил ёритишнинг иложи йўқ. Биргина таҳририятнинг ўзида фарқлар алоҳида ажралиб кўринади. Ҳар бир лавозим эгаси ўз қарашида кўриб чиқади. Бош муҳаррир мураккаб шахс — у ОАВ соҳасида назария ва амалиётни ўзида уйғунлаштирган, ижодий ходимлар билан мунтазам ишлайдиган, фаол бошқарувчи, психолог, социолог, иқтисодчи, жамоанинг иқлими ҳақида қайғурадиган, ёш журналистларни тарбиялайдиган, уларнинг профессионал таълим олишини ташкил этадиган, таҳририятнинг барча ходимларини малакасини ошириб боришни таъминлайдиган етакчи. Аммо бошқа томондан қараганда, у профессионаллик жиҳатидан намуна ҳамдир. Аксарият бош муҳаррирлар ижодий жамоани бошқариш

б
и
л

³Мисонжников Б., Тепляшина А. Журналистика: введение в специальность. - Санкт Петербург, 2012. - С. 41.

⁴Мисонжников Б., Тепляшина А. Журналистика: введение в специальность. - Санкт Петербург, 2012. - С. 45.

ҳам кўринмоқда. Масалан, келгусида қандай янги медиалар пайдо бўлади, деган савол бўйича «Россия газеталари» лойиҳасининг «Russia Beyond the Headlines» бошқарувчи муҳаррири Всеволод Пуля корпоратив медианинг анъанавий медиага рақобатини санаб ўтганда ихтисослашувнинг ўрнига ҳам тўхталиб ўтган эди.⁵ *Биринчидан*, турли газета ва сайтлар орқали доимий рекламасини бериб борган машҳур брендлар ўз аудиторияси билан мулоқотда «кераксиз қатлам»ни олиб ташлайди. Корпоратив журналистика ривож топишида RedBull, Coca-Cola, Mercedes Benz, GoPro ва бошқа замонавий брендлар истеъмолчига ўз медиа майдонларида мурожаат қилмоқда. Улар ўз телеканалларини ташкил этиб, ижтимоий тармоқларга кириб бормоқда ва натижада ОАВни ўз майдонида ютмоқда. Бу тенденция анъанавий ОАВнинг рекламадан келадиган фойдасини жиддий суратларда тушириб юборади. Шунинг учун ихтисослашган нашрлар ҳам ўз аудиториясига юқори даражада эътибор қаратиши, электрон веб сайтларига ҳам ўрин ажратиш керак бўлади. *Иккинчидан*, аудиториянинг вазифаси кўпаймоқда. Эътиборни жалб қилиш оралиғининг қисқариши ва тафаккур тезлашиши натижасида ўқувчиларнинг вазифалари ҳам ортмоқда ва ранг-баранглашмоқда. Шунинг учун улар узоқ муддат бир ахборот манбаси билан чекланиб қололмайди. Бунда нашрлар ўқувчининг эътиборини тортиш ва уни ўзида ушлаб қолиш чоралари ҳақида ўйлаши лозим.

Учинчидан, ОАВ тор доирада ихтисослашмоқда. Тадқиқотларга кўра, аудиториянинг одатлари доимий равишда 1-2та нашрни ўқишдан кўра битта дона тод доирадаги ОАВни кузатишга ўзгармоқда. Бу катта брендларнинг «соябон»га айланиб, пастдаги ОАВни кучсизланишига ёки ўз қўл остида бирлашувига олиб келмоқда. Россиянинг «Look At Media» рақамли нашриётини кузатсак, унда турли аудитория учун мўлжалланган тор ихтисосликларни кўраимиз. Эркаклар учун «FurFur», аёллар учун «Wonderzine», шунингдек, «The Village», «Look At Me» кабиларни мисол сифатида келтириш мумкин. Ҳаттоки, кўп асрлик тарихга эга бўлган «The New York Times» ҳам ўз ичида янги махсус лойиҳа ва маълум мавзулар мундарижаларини олган илова нашрларнинг чоп этилишини тўхтатгани йўқ. Геосиёсий можароларсиз ҳам ўқувчини бездириб юбораётган ахборот шовқини жуда баланд. Уларни атрофлича тушунтириш учун «лонгрид»лардан фойдаланила бошланди. Яъни, материалда ҳодисанинг турли тарафлари кўриб чиқилади. Бу билан ҳодисани бошидан кузата олмаган ўқувчи учун тўлиқ маълумот етказилади. Шу сабабли журналистика янги жанр — тушунтириш вужудга келади. У мураккаб мавзуларни тезроқ ва қулай тушунтиришга олиб боради. Кўплаб анъанавий нашрлар тушунтиришга алоҳида жой ажратмоқда. Биргина «The New York Times» газетасининг ўзида 2014 йилнинг март ойида тушунтиришлар бериб борилган «The Upshot», «Quick Take», «Slate» каби рукнларни кузатиш мумкин. Авваллари ОАВ ахборот ишлаб чиқарувчи ва журналистиканинг асоси эди. Ҳозир ҳаммаси бошқача: технологик, иқтисодий ва сиёсий трансформация медиавоситаларни ўзгартирди. Дунёдаги сўнгги сайловлар натижасида ОАВнинг сифати ва ишончига нисбатан кўплаб саволлар туғилди. Текширилган хабарларга бўлган талаб ошди ва бунда журналистдан катта маҳорат талаб этила бошланди. Айниқса, «Фейк» феноменининг журналистикада тобора ортиб бориши билан ахборотнинг нотўғрилиги ҳамда аниқ фактларга асосланмаганлиги сабабли ихтисослашган журналистларга

⁵ Всеволод Пуля. 7 трендов новых медиа в 2015 году. // Журналист, 2015. - №1.

талаб ортди. Замонавий сиёсий иқлимда асосий эътибор турли воқеа-ҳодисаларга, аниқ шахсга йўналтирилган ва иқтисодий баҳслар қаратилди. Фейклар билан курашда журналистнинг этикаси алоҳида рол ўйнайди. Ана шу жараёнда оммавий ахборот воситасига бўлган ишончни оширишда унинг соҳани қай даражада билиши ва уни кузатиб бориши муҳим аҳамият касб этади. 1994 йилда ташкил топган Европа журналистлар федерацияси соҳанинг энг катта уюшма ҳисобланади. Дунёнинг 43 мамлакатидан 320 минг журналист, 671та ташкилот аъзо бўлган ушбу федерациянинг асосий мақсади ОАВда сўз эркинлиги, журналист ҳаёти ва фаолиятининг хавфсизлиги, эркин ишларлари учун муносиб шароит яратиш беришни таъминлашдир. Ушбу ташкилотнинг Евроиттифоқ мамлакатларида ОАВга ишонч даражасига бағишланган сўнгги сўровларига кўра, радиодан ташқари барча ОАВга нисбатан ишонч камайган. Мальта ва ЕФЖ университетларининг тадқиқотларига кўра эса ҳудудда ўз-ўзини цензура қилиш кучайган. Ушбу ҳолатни тузатиш учун улар тавсиялар ишлаб чиқишган. Улар:

- мустақил журналистиканинг инқирозига қарши ечим излаш ва уни қабул қилиш;
- нодавлат ОАВни қўллаб-қувватлаш;
- кўролмаслик ва «тил адовати» билан курашиш;
- мустақил суриштирувлар учун манбалар излаш;
- журналистлар меҳнати учун муносиб шароит яратиш;
- этик жиҳатларни ривожлантириш;
- ижтимоий тармоқларда пайдо бўлиш ва унда масъулият билан ахборот тарқатиш;
- медиатаълимни қўллаб-қувватлаш ва журналистларни (айниқса, сиёсий йўналишда фаолият юритадиган журналистларни) масъулиятли бўлишга ўқитиш.⁶

Ушбу сўров натижаси ҳам журналист кадрларнинг маҳорат масалалари ва соҳани чуқур билиш кераклигини кўрсатган. «Ихтисослашган журналистиканинг замонавий тенденциялари ҳақида гап кетганда», дейди «Мир Белогорья» нашриётининг директори Олег Шевцов, — ҳудуддаги таҳририятларнинг конвергенциясига тўхталмай илож йўқ. 6 таҳририятнинг бирлашмаси — «Белгородские известия» (сиёсий газета), «Белгородская правда» (оилавий ҳафталик), спорт журнали, болалар учун журнал, ёшлар учун журнал ва «БелПресса» интернет портали — «Мир Белогорья» остида йиғилган. Тўрт йил аввал Белграднинг — «Смена» и «Белгородские известия» газеталари бирлаштирилди. Бунга сабаб рекламадан келаётган фойда ва тиражнинг пасайиши бўлди. «Белгородская правда» газетаси эса ҳафтада 4 маротаба чиқишдан бир ҳафталик форматга ўтди, дизайн ва материалларни бериш тартиби ҳам ўзгарди. Бу билан нашрнинг тиражи 10 фоизга ошди. Замонавий журналистика ҳақидаги «Информацион давр ҳар доим ўзгариб туриши керак», деган ибора нақадар тўғри эканлигини кўрилади. Аммо турли ихтисосликка эга бўлган кишилардан қандай қилиб жамоа тузиш мумкин? Турли таҳририятларда фаолият юритган ва бугун бирлашган журналистларни, аудиторияси турлича бўлган ОАВ ходимларини бир марказда йиғиш ўзига яраша муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Ана шу конвергенция жараёнида ҳам ихтисослашганлик, маълум соҳани чуқур билиш талаб этилади. Масалан, ҳар куни эрталабки режалаштириш жараёнида бир журналист баҳор витаминлари ҳақида

⁶ <http://jrnlst.ru/eticheskaya-zhurnalistika-v-evrope-krizis-i-borba-s-feykami>

тарихий очерк ёзиш нияти борлигини айтади. Газета бош муҳаррири журналистдан материалнинг ҳажми ва топшириш вақти ҳақида сўрайди. Порталнинг бош муҳаррири эса таклиф этилаётган мавзу юзасидан инфографика ҳақида ўйлаши кераклигини айтса, болалар журнали муҳаррири унинг мундарижасини болаларга мослаштиришни, 2.5 минг белгидан иборат соғлик ҳақида материал тайёрлашини сўрайди. Натижада журналист аниқ таҳририятда, аниқ йўналишда фаолият юритишни истаб қолади. 20 йил давомида газета учун матн ёзган журналист ихтисослашиб улгуради. Энди унинг интернетга ҳам материал тайёрлаши яна ихтисослашувни талаб этади ва журналист ўз устида изланса, бунинг уддасидан чиқади.

Журналистика соҳаси мослашишни талаб этади. Бунда ихтисослашувнинг ичида яна ихтисослашув жараёнлари кечади. Масалан, журналист спорт йўналишида материал тайёрлаб келган. Энди у ғолиб волейбол гуруҳи ҳақида сайтга ахборот тайёрлайди, сўнг газетага репортаж ёзади, кейин волейболчилар ва мураббийлар иштирокида спорт журнали учун таҳлилий мақола ёзади, болалар журнали учун бирор ўйинчини қаҳрамон қилиб олади ва кўриб турганимиздек йўналишга ихтисослашган журналист энди жанрларга ихтисослашади. Бунда журналист аниқ ОАВнинг турли бўлимларига бўйсунди. Конвергенция жараёнида ихтисослашув ўз аҳамиятини йўқотмайди. Шунингдек, нашриёт уйининг иқтисодий жиҳатдан ўсишига, ходимларни ижтимоий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватланишига олиб келади. Қўшимча иш қилинганлиги учун қўшимча даромад олиши журналистни қониқтиради. Юқоридаги мисолларда эса нафақат турли ахборот каналлари учун медиа форматининг яқинлашуви, балки медиа иштирокчилари — турли майдонларда фаолият юритаётган ж

у ХУЛОСА. Хулоса сифатида айтиш керакки, замонавий ОАВда ихтисослашувнинг релиз чиқиши ва зарурати замоннинг талаби. Ахборот асри ривожланиб борган сари ихтисослашган журналистиканинг замонавий тенденциялари ўзгариб боради ва бу воҳанинг янада ривожланишига замин яратади. Бу борада конвергенция жараёни доҳалар ва йўналишлар бўйича ихтисослашган журналистларнинг мавзу ҳамда жанрлар бўйича ҳам ихтисослашишига олиб келади. Энди журналист соҳанинг турли шакллари — босма ва электрон нашрлар учун материал тайёрлайди. Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, журналист конвергенция жараёни таъсирида ихтисослаша бошлайди. Ихтисослашган журналист тайёрлаган материаллар пухталиги билан алоҳида ажралиб, ўз навбатида журналистнинг моддий жиҳатдан яхши рағбатланишига ҳам сабаб бўлади. Ҳар томонлама муносиб шароит яратилиши эса журналистнинг янада меҳнат қилишга ундайди ва бунда нашриёт нуфузи ҳамда соҳа ривожини кўринади

и

References:

1. Ким М.Н. Основы творческой деятельности журналиста: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2011.
2. Мисонжников Б., Тепляшина А. Журналистика: введение в специальность. - Санкт Петербург, 2012.
3. Всеволод Пуля. 7 трендов новых медиа в 2015 году.//Журналист, 2015. - №1.
4. <http://jrnlst.ru/eticheskaya-zhurnalistika-v-evrope-krizis-i-borba-s-feykami>

н

^Д<http://jrnlst.ru/bezhat-vdvoe-bystree>

а

ш

у

в

5. <http://jrnlst.ru/bezhat-vdvoe-bystree>

INNOVATIVE
ACADEMY